

Niképhoros Phókas és a szkíták

Amikor Niképhoros Phókast a kisázsiai fronton lévő bizánci csapatok 963 nyarán császárrá kiáltották ki, ő egy hozzájuk intézett beszédében arra hívta fel a figyelmüket, hogy a hatalom megszerzése csak véráldozatok árán lehetséges. Ennek során pedig nem a krétaiak (*Κρητας*), a *szkíták* (*Σκώθας*), vagy az arabok (*Αραβας*) elleni hősiek küzdelmükhöz hasonló harc veheti kezdetét, hanem – a saját honfitársaik által védett – Konstantinápoly elfoglalását kell véghezvinniük.¹ A példaként említett három ellenfél kétségkívül ismert lehetett a katonák előtt.

Niképhoros Phókas 960 nyarán egy bizánci sereg élén megtámadta Kréta szigetét, amelynek fővárosa, Khandax (Kandia) 961 márciusában került az ostromlók kezére. A háború eredményeképpen ez a fontos sziget – másfél évszázados muszlim uralom után – ismét a Bizánci Birodalom része lett.² Ezen hadjáratral párhuzamosan Niképhoros Phókas testvére, León Phókas a csapatai egy részével a balkáni határszakaszról Kisázsiaiba ment, hogy Sayf ad-Daula hamdanida fejedelemnek a Bizánci Birodalom elleni támadásait megakadályozza. León diakonos elmondja, hogy Sayf ad-Daula – kihasználva a bizánci haderőnek a Kréta elleni hadjáratban való lekötöttségét – több támadást is végrehajtott a Bizánci Birodalom kisázsiai határszakaszán. II. Rómanos császár értesülvén erről, a Balkánról az ott a védelem megszervezésében jeleskedő León Phókast és tapasztalt katonáit küldte a muszlimok ellen. León Phókas csapatainak 960. november 8-án egy szűk szurdokban sikerült megsemmisítő vereséget mérniük egy Sayf ad-Daula vezette, nagy zsákmánnyal megrakodva hazatérő muszlim seregére. A támadás során a hamdanida fejedelem is csak a helyzetfelismerésének köszönhetően tudott elmenekülni. Ezt követően León Phókas elment Konstantinápolyba, ahol diadalmenetet tartottak a tiszteletére.³ A sikeres krétai hadjárat után Niképhoros Phókas folytatta a Hamdanida Fejedelemség elleni háborút. A harcok eredményeképpen 962-ben Sayf ad-Daula székvárosa, Aleppo is – a fellegrvár kivételével – a bizánciak kezére került.⁴

Úgy tűnik, hogy a Niképhoros Phókas beszédében szereplő krétaiak és arabok elleni harc ezen két győztes háborúra vonatkozik. Kézenfekvő, hogy a hadvezér – vagy a beszédet neki tulajdonító León diakonos – a *szkíták* elleni küzdelem esetében is a közelmúlt – jól ismert – eseményére (eseményeire) akart utalni.

León diakonos a *szkíta* nevet több olyan nép jelölésére is használta, akiknek az akkori vagy régen volt lakhelyét a Dunától, illetve a Fekete-tengertől északra lévő *Szkítia* területére helyezte. Így tehát munkájában a *szkíta* név vonatkozik a

¹ LDH 42₂₁–43₁; TALBOT–SULLIVAN 2005. 93.

² LDH 7₉–16₂₃, 17₁₋₂, 24₉–29₂; TALBOT–SULLIVAN 2005. 60–70., 76–81.; THURN 1973. 249₂₄–250₄₇; FLUSIN–CHEYNET 2003. 210. vö. SCHLUMBERGER 1890. 46–98.; EKKEHARD 1966. 341–342.; BRÉHIER 1999. 178–179.; OSTROGORSKY 2003. 243.

³ LDH 17–18₁₉; TALBOT–SULLIVAN 2005. 70–76.; THURN 1973. 250₄₇₋₆₁; FLUSIN–CHEYNET 2003. 211. vö. SCHLUMBERGER 1890. 131–146.; FREYTAG 1857. 195–197.; HONIGMANN 1935. 85–86.

⁴ LDH 18₉–24₈; TALBOT–SULLIVAN 2005. 81–82. vö. FREYTAG 1857. 197–203.; SCHLUMBERGER 1890. 155–250.; BRÉHIER 1999. 179–180.; OSTROGORSKY 2003. 243.

bolgárookra,⁵ a ruszokra⁶ és a magyarokra is,⁷ valamint néhány esetben a *Szkitiában* lakó népek – amelybe itt bizonyos esetekben nem teljesen kizárt, hogy beleértette a besenyőket is – összességére.⁸ Csak az a kérdés, melyik nép hadereje felett arattak a bizánci katonák – vagy pont a Niképhoros Phókas beszédét hallgató harcosok – a beszéd elhangzása előtt győzelmet?

Arról, hogy a *szkiták*on bolgárokat kellene értenünk, aligha lehet szó. A Bizánci Birodalom és a Bolgár Cárság között ez időben béke volt, amely csak nem sokkal II. Niképhoros Phókas trónra kerülése után vált semmissé.⁹ Ez alapján nem meglepő, hogy a bolgár történelem bizánci forrásait tartalmazó szöveggyűjtemény sem vonatkoztatja a forrásrészletben szereplő *szkíta* népvétet a bolgárokra.¹⁰ Hasonlóképpen a 963. évet közvetlenül megelőzően nem tudunk olyan rusz vagy besenyő támadásról sem, amely elérte volna a Bizánci Birodalom területét.¹¹

Mindezek tükrében egyértelműnek tűnik, hogy a *szkiták* elleni küzdelmen – lévén Niképhoros Phókas beszédét megelőzően ilyen néven csak ebben az esetben szól a szerző a Bizánci Birodalom elleni támadókról – azt a León diakonos által említett *szkíta* betörést kell érteni, amelyet León Phókas vert vissza sikeresen. A kutatók egyöntetű véleménye szerint, ugyanerről az eseményről számol be a *Vita Athanasii* egy passzusa is.¹² León diakonos elmondja, hogy amikor egy *szkíta* sereg átkelt a Dunán, León Phókas – mivel kevés haderővel rendelkezett – nem bocsátkozott velük azonnal harcba, hanem kivárta a megfelelő alkalmat, és este támadta meg a táborukat. A bizánci csapatok sokakat megöltek a *szkiták* közül, a többieket pedig menekülésre kényszerítették.¹³ A *Vita Athanasii* csak annyit mond, hogy León Phókas aki a „Nyugat ügyeinek parancsnoka volt”, súlyos vereséget mért a *szkitákra*.¹⁴ Az ellenség azonosítása ebben az esetben teljesen egyértelmű, a források egy magyar sereg sikertelen támadásáról számolnak be.¹⁵ Elterjedt vélemény, hogy ez a magyar hadjárat azonos azzal a 961. húsvétján a Bizánci Birodalmat ért támadással, amelynek során – Theophanés Continuatus szerint – Marianos Argyros patrikios, Makedonia thema vezetője és a Nyugat katepanosa visszavert egy magyar sereget.¹⁶ Ez a vélemény azonban aligha tartható.

Talán azért is datálhatta több kutató is a León diakonos munkájában szereplő eseményt a 961. évre, mert a szövegkiadás margóján közvetlenül a hír mellett ezt az

⁵ LDH 61₁₉₋₂₀, 123₁₀, 173₃. vö. MORAVCSIK 1958. II. 280.

⁶ LDH 143₁₀, 143₁₂, 143₁₅, 144₁₀, 144₁₂, 145₄, 148₅, 148₁₁, 149₃, 149₁₁, 149₁₃, 152₁₇, 152₂₂, 153₄, 153₁₂, 153₁₄, 153₁₉, 153₂₄, 154₁₆, 155₂, 155₁₀, 156₁₈₋₁₉, 157₁₂. stb.

⁷ LDH 182₂, 19_{5, 10}; MORAVCSIK 1988². 72. vö. MORAVCSIK 1958. II. 280.

⁸ LDH 77₇₋₉, 108₁₁₋₁₆, 109₇₋₁₁. vö. MORAVCSIK 1958. II. 280.

⁹ LDH 61₁₂₋₆₂; TALBOT-SULLIVAN 2005. 109–110.; RUNCIMAN 1930. 199–200., 198–200., 303–305.; FINE 1989.³ 181.; BRÉHIER 1999. 193–194.; OSTROGORSKY 2003. 248.

¹⁰ ЦАНКОВА-ПЕТКОВА 1965. 246–247.

¹¹ A 10. századi besenyő–bizánci kapcsolatokra l. WOZNIAK 1984. 299–316.; MALAMUT 1995. 105–117.; КНЯЗЬКИЙ 2003. 11–36. A 10. századi rusz–bizánci kapcsolatokra l. FRANKLIN-SHEPARD 1996.

¹² VITA ATHANASII 74. 47. jz.; MORAVCSIK 1988. 74. 1. jz.

¹³ LDH 18₁₉₋₁₉; TALBOT-SULLIVAN 2005. 71–72.; MORAVCSIK 1988. 72.

¹⁴ NORET 1982. A 55₄₋₁₇, B 20₃₋₉; VITA ATHANASII 37.; MORAVCSIK 1988. 74., 76.

¹⁵ MORAVCSIK 1934. 141.; MORAVCSIK 1988. 74. 1. jz.

¹⁶ BEKKER 1838. 480₁₃₋₁₇; MORAVCSIK 1988. 69. vö. SZABÓ 1869. 318–319.; KRISTÓ 1980. 294–295.; KRISTÓ 1986. 44.; ANTONOPOULOS 1993. 262.

évszámot találta.¹⁷ Ez azonban nem a *szkíták* elleni harc dátuma, hanem pusztán csak azt jelzi – tegyük hozzá, számos egymást követő oldalon is¹⁸ –, hogy León diakonos II. könyvének ezen része Niképoros Phókasnak a 960. év második felében elkezdődött Kréta elleni hadjáratáról szól, amelynek fő hadieseményei már a 961. évre estek. León diakonostól azonban nem idegen az a gyakorlat, hogy mondanivalóját a kronologikus rendet megbontó epizódokkal egészítse ki.¹⁹ Ebben az esetben is erről van szó. A szerző a kisázsiai frontra átküldött León Phókas hősiességére – ahogy maga is megmondja – csak példaként említi meg az események kapcsán a *szkíták* feletti győzelmét. Ez pedig azt is jelenti, hogy arra nem kerülhetett sor 961-ben, hanem csak 960 júliusa előtt, amikor a hadvezéri képességeiről – és nyilvánvalóan a *szkíták* feletti győzelméről – értesülő²⁰ II. Rómanos császár parancsára León Phókas a csapatai egy részével elhagyta a Balkánt és Kisázsiaiba ment.

Ezen datálást még néhány adat megerősíti. A *Vita Athanasii* megemlíti, hogy a *szkíták* feletti győzelme után León Phókas felkereste Szent Athanasioszt.²¹ Róla azonban tudjuk, hogy ezt követően elment Niképoros Phókas után Krétára. Mivel pedig a forrás megemlíti, hogy oda való megérkezése előtt a bizánci csapatok már győzelmet arattak,²² így valószínű, hogy a szent 961 márciusa után – amikor a bizánci győzelem egyértelművé vált – utazhatott a szigetre.²³ Az tehát aligha valószínű, hogy a 961. év húsvétján – amikor a feltevés alapján León Phókas vereséget mért a *szkítákra* – Szent Athanasios az Athos-hegyen tartózkodott volna. Mivel a forrás León Phókas *szkíták* feletti győzelme után először Athanasiosnak az Ördög által történt, egy évig tartó megkísértéséről tesz említést, majd csak ezt követően szól a Kréta elleni hadjáratról és a bizánci győzelemről,²⁴ ezek is ellene mondanak annak, hogy a *Vita Athanasii*-ben szereplő hadjáratot a 961. évi magyar támadással azonosítsuk. Ha pedig valóban igaza van a forrásnak, hogy Athanasios egy évig magányosan elmélkedett, kitéve magát az Ördög kísértéseinek, és csak ez után utazott el Krétára, akkor ismét csak 960 tavaszára vagy az előttre kell tennünk León Phókasnak a *szkíták* elleni harcát, hogy a forrás belső kronológiája stabil maradjon.

A felsorolt ellenérvek miatt, úgy tűnik, el kell vetnünk azt a feltevést, hogy a hadjárat, amelynek során a magyarok (*szkíták*) felett León Phókas győzelmet aratott, a 961. év eseményeivel lenne azonosítható. Így azonban önként kínálkozik a lehetőség – lévén más hadjáratról az adott időszakon belül, úgy tűnik, a bizánci források nem tudnak –, hogy a León diakonos és a *Vita Athanasii* által említett hadjáratot azzal a 959. évi magyar betöréssel azonosítsuk, amelyről Theophanes Continuatus és Pseudo-Symeon is hírt ad.²⁵ A források szerint húsvét ünnepén a magyarok (*türkök*) egy serege egészen Konstantinápolyig nyomult előre Thrakiában. VII. Kónstantinos Porphyrogennétos császár ekkor Pothos Argyros patrikiost, az őrség domestikosát küldte ellenük

¹⁷ LDH 19.

¹⁸ LDH 18–28.

¹⁹ LDH 107₁₉–108₉; TALBOT–SULLIVAN 2005. 158.

²⁰ Vö. LDH 20₈–21₁₁; TALBOT–SULLIVAN 2005. 73.

²¹ NORET 1982. A 55₁₋₁₇, B 20₁₋₂₃; VITA ATHANASII 37–38.

²² LEMERLE 1963. 75.

²³ SCHLUMBERGER 1890. 96.; LEMERLE 1963. 40.

²⁴ NORET 1982. A 56₁–61₂₈, B 21–22; VITA ATHANASII 38–40.

²⁵ ТЪЛКОВА-ЗАИМОВА 1965. 8. 3. jz.

Bukellarion, Opsikios és Thrakesion hadvezérével. A bizánci csapatok – akárcsak a León diakonosnál szereplő történetben León Phókas katonái – éjszaka rátörték a támadókra és vereséget mértek rájuk. A magyar sereg ennek hatására rákényszerült, hogy hazatérjen.²⁶ Mivel a León diakonosnál lévő magyar támadást és a 959. évi magyar támadást a bizánci haderő teljesen azonos módon, egy esti rajtaütéssel verte vissza, joggal merült fel az a lehetőség, hogy a két leírás azonos eseményre vonatkozik.²⁷

Annyit meg kell jegyezni még, hogy a húsvét ünnepe – amelyet a bizánci források a magyar támadásokkal kapcsolatban többször is megemlítenek – nem egyetlen napra, hanem az ünnep egész időszakára vonatkozik. A pogány népek – miként azt León diakonos megjegyzi Jóhannis Tzimiskés 969. évi hadjárata kapcsán – úgy vélték, hogy a keresztények nem harcolhatnak húsvét ünnepe idején.²⁸ Így nem kell feltétlenül egyszerű toposznak tekinteni a magyarok támadásának húsvétra való datálását, mint azt Antonopoulos tette.²⁹ Könnyen lehet, hogy az ünnep idejét, valamint a tavaszt – amely a magyar haderő lovai számára is fontos volt – próbálta a magyar sereg is (mint látható, sikertelenül) kihasználni egy támadásra.³⁰

Elképzelhető tehát, hogy León Phókas részt vett 959-ben egy magyar sereg elleni sikeres támadásban. Ezt az azonosítást megengedné az események relatív kronológiája, valamint a hadjárat menetének a leírása. Bár a bizánci krónikák a 959. évi hadjárat kapcsán nem említik név szerint León Phókast, de ezt a hír rövidege folytán aligha tekinthetjük kizáró érvekné.

Egy dolog azonban még magyarázatra szorul. A *Vita Athanasii* azt állítja, hogy León Phókas mint a „Nyugat ügyeinek parancsnoka”³¹ fogott fegyvert a magyarok (*szkiták*) ellen. Mivel azonban 959-ben a magyarok támadása előtt VII. Kónstantinos Porphyrogennétos császár León Phókast Anatolikon strategosává nevezte ki,³² ez ellentétben állna a forrás híradásával. Az egyik lehetőség, hogy feltételezzük, hogy a *Vita Athanasii* írója nem tudta pontosan követni a León Phókas tisztségeiben bekövetkezett változást. Így bár a nyugat domestikosa címet a hadvezér csak II. Rómanos császártól kapta meg 959 végén,³³ de azt az alig egy évvel korábbi esemény kapcsán is az író már szerepeltette. Ilyen tévedés egy szentéletrajz esetében egyáltalán nem lenne szokatlan. Ha azonban komolyan vesszük a *Vita Athanasii* híradását León Phókas címét illetően, valamint azt, hogy az események idején Niképhoros Phókas a kelet domestikosa címet viselte,³⁴ akkor fel kellene tételeznünk, hogy a 959. évi kudarc után 960 elején/kora nyarán³⁵ ismét kísérletet tett egy magyar sereg a Bizánci Birodalom megtámadására. A bizánci haderő azonban, követvén egy jól bevált taktikát, sikeresen visszaverte őket.³⁶

²⁶ BEKKER 1838. 462₁₉–463₇, 746₁₋₅; MORAVCSIK 1988. 69–71.

²⁷ PETIT 1906. 29. 1. jz.

²⁸ LDH 130₆–131₁₂; TALBOT–SULLIVAN 2005. 177–178.

²⁹ ANTONOPOULOS 1993. 259., 259–260.

³⁰ A magyar hadjáratok indulási dátumaira I. GYÓNI 1938. 49–50.; GYÖRFFY 1983. 371.; KRISTÓ 1996. 11–15.; KOVÁCS 1996. 83.; FODOR 2004. 159–160.

³¹ MORAVCSIK 1988. 74. vö. 76.

³² BEKKER 1838. 462₅₋₈.

³³ BEKKER 1838. 472₅₋₇.

³⁴ NORET 1982. A 22₁₋₅, 28₁₋₃, B 16₁₋₃, 19₅₋₆; VITA ATHANASII 37., 33., 36. vö. THURN 1973. 249₂₄–249₃₀; FLUSIN–CHEYNET 2003. 210.

³⁵ ДИМИТРОВ 1998. 75.

³⁶ Vö. DENNIS 1985. 139–140., 164–167., 190–197.

A 950-es, 960-as évek fordulóján a magyarok súlyos fenyegetést jelentettek a Bizánci Birodalom balkáni területeinek biztonságára.³⁷ A gyorsan feltűnő, majd visszavonuló támadókkal szemben a bizánci haderő csak tapasztalt parancsnokai révén tudott sikert elérni. Így aligha lehetett véletlen, hogy 963-ban Niképhoros Phókas a krétai arabok, valamint a Hamdanida Fejdelemség elleni rendkívül súlyos háborúkkal együtt említette meg a Bizánci Birodalommal ellenséges magyarokkal vívott harcokat is. Amennyiben ezen értelmezésünk helyes, úgy a León diakonosnál lévő magyar támadás eddigi 961. évre való datálását 959-re, vagy esetleg 960-ra kell módosítanunk, és a magyarság történelmére vonatkozó híradások közé a Niképhoros Phókas beszédében szereplő, *szkítákra* vonatkozó részt is fel kell vennünk.

BIBLIOGRÁFIA

- ANTONOPOULOS 1993. = ANTONOPOULOS, PANAGIOTIS T.: Byzantium, the Magyar Raids and Their Consequences. *Byzantinoslavica* 54 (1993) 255–267.
- BEKKER 1938. = *Theophanes Continuatus, Ioannes Cameniata, Symeon Magister, Georgius Monachus*. Ex recognitione BEKKERI, IMMANUELIS. Bonnæ, 1838.
- BRÉHIER 1999. = BRÉHIER, LOUIS: *Bizánc tündöklése és hanyatlása*. *Varia Byzantina* 1. Budapest, 1999.
- ЦАНКОВА-ПЕТКОВА 1965. = Лъв Дякон, История. Увод, превод и бележки от ЦАНКОВА-ПЕТКОВА, ГЕНОВЕВА. Гръцки извори за Българската история V. Ed. ДУЙЧЕВ, ИВАН et alii. *Fontes Historiae Bulgaricae* V. София, 1965. 245–276.
- DENNIS 1985. = *Three Byzantine Military Treatises*. Text, Translation, and Notes by DENNIS, George T. *Corpus Fontium Historiae Byzantinae* 25. Washington, 1985.
- ДИМИТРОВ 1998. = ДИМИТРОВ, ХРИСТО: *Българо–унгарски отношения през средновековието*. София, 1998.
- EKKENHARD 1966. = EKKENHARD, EICKHOFF: *Seekrieg und Seepolitik zwischen Islam und Abendland*. Berlin, 1966.
- FINE 1989. = FINE, JOHN VAN ANTWERP JR.: *The Early Medieval Balkans. A Critical Survey from the Sixth to the Late Twelfth Century*. Ann Arbor, 1989.⁵
- FLUSIN–CHEYNET 2003. = Jean Skylitzes *Empereurs de Constantinople*. Texte traduit par FLUSIN, BERNARD et annoté par CHEYNET, JEAN-CLAUDE. *Réalités Byzantines* 8. Paris, 2003.
- FODOR 2004. = FODOR ISTVÁN: A kalandozó hadjáratok néhány művelődéstörténeti tanulsága. In: „*Quasi liber et pictura*”. *Tanulmányok Kubinyi András hetvenedik születésnapjára*. Szerk. KOVÁCS GYÖNGYI. Budapest, 2004. 159–165.
- FRANKLIN–SHEPARD 1996. = FRANKLIN, SIMON–SHEPARD, JONATHAN: *The Emergence of Rus (750–1200)*. London–New York, 1996.
- FREYTAG 1857. = FREYTAG, GEORG WILHELM: Geschichte der Dynastie der Hamdaniden in Mosul und Aleppo. *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* 11 (1857) 432–498.
- GYÓNI 1938. = GYÓNI MÁTYÁS: *Magyarország és a magyarság a bizánci források tükrében*. Magyar–görög Tanulmányok 7. Budapest, 1938.
- GYÖRFFY 1983. = GYÖRFFY GYÖRGY: A magyar állam félnomád előzményei. In: *Nomád társadalmak és államalakulatok*. Szerk. TÓKEI FERENC. Kőrösi Csoma Kiskönyvtár 18. Budapest, 1983. 365–390.

³⁷ THURN 1973. 276₂₃–277₃₁; FLUSIN–CHEYNET 2003. 202.; MORAVCSIK 1988. 86.

- HONIGMANN 1935. = HONIGMANN, ERNST: *Die Ostgrenze des byzantinischen Reiches*. Bruxelles, 1935.
- КНЯЗЬКИЙ 2003. = КНЯЗЬКИЙ, О. Игорь: *Византия и кочевники южнорусских степей*. Санкт-Петербург, 2003.
- KOVÁCS 1996. = KOVÁCS LÁSZLÓ: Fegyver és vitéz. In: *Honfoglaló őseink*. Szerk. VESZPRÉMY LÁSZLÓ. Budapest, 1996. 81–108.
- KRISTÓ 1980. = KRISTÓ GYULA: *Levedi törzsszövetségétől Szent István államáig*. Budapest, 1980.
- KRISTÓ 1986. = KRISTÓ GYULA: *Az Árpád-kor háborúi*. Budapest, 1986.
- KRISTÓ 1996. = KRISTÓ GYULA: A magyar kalandozó hadjáratok szezonálisága. In: *Honfoglaló magyarság – Árpád-kori magyarság*. Szerk. PÁLFI GYÖRGY–FARKAS L. GYULA–MOLNÁR ERIKA. Szeged, 1996. 11–15.
- LEMERLE 1963. = LEMERLE, PAUL: La Vie ancienne de Saint Athanase l'Athonite composée au début du XIe siècle par Athanase de Lavra. In: *Le Millénaire du Mont Athos, 963–1963*. Chevetogne, 1963. 59–100.
- LDH = *Leonis Diaconi Historiae*. Ed. HASII, CHARLES BENOÎT. Bonnae, 1828.
- MALAMUT 1995. = MALAMUT, ÉLISABETH: L'image byzantine des pechenégués. *Byzantinische Zeitschrift* 88 (1995) 105–147.
- MORAVCSIK 1934. = MORAVCSIK GYULA: *A magyar történet bizánci forrásai*. A Magyar Történettudomány Kézikönyve I. kötet, 6/b. füzet. Budapest, 1934.
- MORAVCSIK 1958. = MORAVCSIK, GYULA: *Byzantinoturcica II*. Berlin, 1958.²
- MORAVCSIK 1988. = MORAVCSIK GYULA: *Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai*. Budapest, 1988.²
- NORET 1982. = *Vitae duae antiquae Sancti Athanasii Athonitae*. Ed. NORET, JACQUES. Corpus Christianorum. Series Graeca 9. Brepols–Turnhout, 1982.
- OSTROGORSKY 2003. = OSTROGORSKY, GEORG: *A bizánci állam története*. Budapest, 2003.
- PETTIT 1906. = PETTIT, LOUIS: Vie de Saint Athanase l'Athonite. *Analecta Bollandiana* 25 (1906) 5–89.
- RUNCIMAN 1930. = RUNCIMAN, STEVEN: *A History of the First Bulgarian Empire*. London, 1930.
- SCHLUMBERGER 1890. = SCHLUMBERGER, GUSTAVE LÉON: *Un empereur byzantin au dixième siècle Nicéphore Phocas*. Paris, 1890.
- SZABÓ 1869. = SZABÓ KÁROLY: *A magyar vezérek kora. Árpádtól Szent Istvánig*. Pest, 1869.
- TALBOT–SULLIVAN 2005. = *The History of Leon Deacon. Byzantine Military Expansion in the Tenth Century*. Introduction, translation, and annotations by TALBOT, ALICE-MARY and SULLIVAN, DENIS F. with the assistance of DENNIS, GEORGE T. and MCGRATH, STAMATINA. Washington, 2005.
- ТЪПКОВА-ЗАИМОВА 1965. = ТЪПКОВА-ЗАИМОВА, ВАСИЛКА: Житие на Атанасий Атонски. Ин: *Гръцки извори за Българската история VI*. Ed. ДУЙЧЕВ, ИВАН et alii. *Fontes Historiae Bulgaricae* 10. София, 1965. 8–11.
- THURN 1973. = *Ioannis Scylitzae Synopsis historiarum*. Recensuit THURN, IOANNIS. Corpus Fontium Historiae Byzantinae 5. Berolini–Novi Eboraci, 1973.
- VITA ATHANASII = *La Vie de Saint Athanase l'Athonite*. Chevetogne, 1963.
- WOZNIAK 1984. = WOZNIAK, FRANK EDWARD: Byzantium, the Pechenegs and the Rus': the Limitations of a Great Power's Influence on its Clients in the 10th Century Eurasian Steppe. *Archivum Eurasiae Medii Aevi* 4 (1984) 299–316.

Nicephorus Phocas and the Scythians

The Byzantine army of Asia Minor proclaimed Nicephorus Phocas as emperor in 963. He told them – according to Leon Diaconus – that they should expect a serious civil war. Previously they fought bravely against Cretans, *Scythians* and Arabs, but they now had to fight against their own countrymen. Nicephorus Phocas' army invaded the island of Crete in the summer of 960. The besiegers conquered the capital city, Kandia, in 961. As a result of the victory, after one and a half centuries of Muslim rule, the island again became part of the Byzantine Empire. Almost at exactly the same time, Nicephorus Phocas's brother, Leon Phocas defeated the prince of Hamdanids, Sayf ad-Daula's army on 8 November 960. After the successful campaign to Crete, Nicephorus Phocas continued the war against the Hamdanids. As a result, the capital of Sayf ad-Daula, Aleppo fell into the hands of the Byzantines in 962 with the exception of its citadel. It appears that the fighting against Cretans and Arabs which is mentioned in Nicephorus Phocas' speech refers to these two victorious wars. It is obvious that Nicephorus Phocas (or Leon Diakonos, who attributes the speech to him) wanted to refer well-know, recent events in the case of the war against the *Scythians*.

Who were the *Scythians*? Bulgarians, Russians, Pechenegs or Hungarians? Bulgarians cannot be these *Scythians*. There was peace between the Byzantine Empire and Bulgaria at this time, which only ended after Nikephorus Phocas occupied the throne. Similarly, we know of no Russian or Pecheneg attack before the 950–960s that reached the Byzantine Empire. In contrast, the Hungarians were a serious threat to the Byzantine Empire in the 950–960s. Although these attacks were beaten back by the Byzantine army, but Byzantine soldiers were able to experience how dangerous their enemy was. It is clear, that Nicephorus Phocas mentions three dangerous enemies: the Arab warriors on the island of Crete, the army of Hamdanids in Asia Minor, and the *Scythians* namely Hungarians in the Balkans.